परिच्छेद एक

१.१ अध्ययनको परिचय

बौद्धिक सम्पत्तिका रुपमा रहेका साहित्य र कला मानिसको मानसिक र मौलिक सिर्जना हुन् । मौलिक सिर्जना र बौद्धिक सम्पत्तिका रुपमा रहेका कला र साहित्य एकातिर मानव सभ्यताका अमूल्य नीधि हुन् भने अर्कोतिर भाषा, संस्कृति कला र साहित्य हरेक राष्ट्रका परिचायक र समृद्धिका सूचक समेत हुन् । प्रतिभाशाली र महान स्रष्टाहरुका मौलिक र साश्वत रचनाहरुबाट नै राष्ट्रको प्रशिद्धि र पहिचान झल्किन्छ भने स्रष्टाहरुको संरक्षण सम्बर्धन र उचित सम्मानबाट नै राष्ट्रले गहकिला र कालजयी रचनाहरु प्राप्त गर्न सक्दछ । कुनैपनि राष्ट्रको समृद्धिको सूचक, शास्वत सम्पत्ति र अमूल्य गहना भनेकै स्रष्टा र उनीहरुका सिर्जनाहरु नै हुन् । अतः आफ्नो राष्ट्रका गहना र गौरवका रुपमा रहेका स्रष्टा र तिनका रहचनाहरुको खोजी गर्नु, संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु, प्रकाशन गर्नु र प्रकाशित रचनाको जगेर्ना गर्नु, स्रष्टाहरुलाई प्रोत्साहित आदि गर्नु हरेक राष्ट्रको कर्तव्य र दायित्व हुन जान्छ ।

नेपालमा बौद्धिक सम्पत्तिका रुपमा साहित्यिक रचना तथा सिर्जनाको महत्वपूर्ण स्थान रहेपनि यसको उपयोग संरक्षण र प्रतिलिपि अधिकारको क्षेत्रभित्र पर्ने साहित्यिक रचना र त्यसको प्रकाशन सम्बन्धमा हालसम्म सरकारी र गैरसरकारी निकायबाट कुनै ठोस अध्ययन र खोजी हुन सकेको छैन । यही मर्मलाई मध्येनजर गरी नेपाल प्रतिलिपि अधिकार रजिष्ट्रारको कार्यालयले सर्वप्रथम नेपालको सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा प्रकाशित साहित्यिक रचना एवं क्रियाशील साहित्यकारहरुको विवरण सङ्कलन र अवस्था बारे अध्ययन गर्ने उद्देश्यले मिति २०६६/११/११ को गोरखापत्रमा सूचना प्रकाशित गरेको र मिति २०६६/१२/०५ मा सुदूर पश्चिमाञ्चाल साहित्य समाज र नेपाल प्रतिलिपि अधिकार रजिष्ट्रारको कार्यालयबीच भएको सम्झौताअनुसार अध्ययन गर्नका लागि पेश गरिएको अवधारणा पत्र र तत्पश्चात पेश गरिएको मस्यौदा प्रतिवेदन समेत स्वीकृत भइसकेकोले कार्यालयबाट प्राप्त आवश्यक सुझाव सहित अध्ययनको अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरी पेश गरिएको छ ।

१.२ अध्ययनको उद्देश्य

क. नेपालको सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका कैलाली , कञ्चनपुर, डोटी, डडेल्धुरा, बैतडी, दार्चुला, अछाम, बझाङ्ग र बाजुरा जिल्लामा साहित्य साधना गर्ने साहित्यकारहरु र त्यहाँबाट प्रकाशित साहित्यिक रचनाहरुको एकीकृत विवरण तयार गर्ने ।

ख. सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा साहित्य सिर्जनामा लागेका स्थानीय स्तरका साहित्यकारहरुको विवरण तयार गर्ने ।

ग. सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रमा साहित्यिक क्षेत्रमा स्थापित, क्रियाशील र संलग्न विभिन्न साहित्यिक संघ संस्थाको विवरण सङ्कलन गर्ने एवं साहित्यिक क्षेत्रमा रोयल्टी प्रावधान लागू गर्न आधार तयार गर्ने ।

घ. हालसम्म सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा साहित्यका विविध विधाहरु- कथा, कविता, नाटक, निबन्ध, गीत गजल, यात्रा, उपन्यास समालोचना आदिको अवस्था, लेखन र प्रकाशन बारे यथार्थ विवरण प्रस्तुत गर्ने ।

ङ. बौद्धिक सम्पत्तिका रुपमा रहेका साहित्यिक रचनाहरुको प्रकाशन, उपयोग र श्रष्टाहरु आफ्ना कृतिहरुबाट के कति लाभान्वित छन भन्ने कुराको लेखाजोखा गर्ने ।

च. सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा प्रकाशित रचना तथा क्रियाशील साहित्यकारहरुको गतिविधि, क्रियाशीलता र अवस्थाबारे यथार्थ विवरण पेश गर्ने ।

छ. माथिका विवरणहरुको विवेचनाका आधारमा अध्ययन विश्लेषण र निष्कर्ष एवं सुझावहरु पेश गर्ने ।

१.३ अध्यनको कार्यक्षेत्र :

नेपालको सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तरगत कैलाली, डोटी, अछाम, बझाङ्ग, बाजुरा, डडेल्धुरा, बैतडी, दार्चुला र कञ्चनपुर जिल्लामा प्रकाशित साहित्यिक रचना एवम् क्रियाशील साहित्यकारहरुको विवरण सङ्कलन र अध्ययन गरिएको हुँदा समग्र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र नै यो अध्ययनको कार्यक्षेत्र हो ।

१.४ अध्ययनको प्रक्रिया

क. तथ्याङ्क सङ्कलन

अध्ययनका लागि आवश्यक तथ्याङ्क र विवरण विभिन्न विधि, श्रोत एवं माध्यमहरुको उपयोगद्वारा सङ्कलन गरिएका छन् ।

ख. तथ्याङ्क सङ्कलनको श्रोत

अध्ययनको लागि आवश्यक पर्ने सूचना तथा तथ्याङ्क र विवरणहरु विभिन्न प्राथमिक र माध्यमिक श्रोतहरुबाट सङ्कलन गरिएका छन् । प्राथमिक श्रोत अन्तर्गत सम्बन्धित क्षेत्रका साहित्यकार, समालोचक, सङ्कलक, साहित्यप्रेमी एवं बौद्धिक व्यक्तिहरुको सहयोग र उनीहरुका प्रकाशित रचना, प्रकाशक र सम्पादक आदिको सहयोग लिइएको छ भने माध्यमिक श्रोतका रुपमा विभिन्न पुस्तकालय, पत्रपत्रिका, स्मारिका, सञ्चारका माध्यम र प्रकाशन संस्थाहरु तथा विभिन्न सरकारी र गैरसरकारी साहित्यिक संघ संस्थाको सहयोग लिइएको छ । आवश्यकता अनुसारका विभिन्न पुस्तक ग्रन्थ र सन्दर्भसामग्रीहरुको पनि प्रयोग गरिएको छ ।

ग. तथ्यांक सङ्कलन विधि

सुदूर पश्चिममा प्रकाशित रचना तथा क्रियाशील साहित्यकारको विवरण सङ्कलन र अध्ययनका लागि प्राथमिक र माध्यमिक तथ्याङ्क सङ्कलन पश्चात एकीकृत अध्ययन गरिएको छ । यसमा मुख्यतया सुदूर पश्चिमाञ्चलमा प्रकाशित साहित्यका विभिन्न विधाका समग्र रचनाहरुको एकीकृत रुप तयार गर्ने प्रयास गरिएको छ भने क्रियाशील साहित्यकारहरुको अवस्था र विवरण पनि सङ्कलन गरिएको छ । साथै सुदूर पश्चिममा क्रियाशील साहित्यिक संघ, संस्थाहरुकोसमेत विवरण संकलन गरी प्रस्तुत गरिएको छ ।

घ. तथ्याङ्क सङ्कलनका माध्यमहरु

अध्ययनको लागि सूचना, साहित्यिक रचना र साहित्यकारको विवरण एवं तथ्याङ्कहरु विभिन्न माध्यमहरुको प्रयोग गरी सङ्कलन गरिएको छ ।

i. व्यक्तिगत विवरण

सुदूर पश्चिमाञ्चलमा प्रकाशित विभिन्न रचनाहरुको विवरण प्राप्त गर्नका लागि साहित्यका विभिन्न विद्यामा क्रियाशील साहित्यकारहरुको परिचय खुल्ने र उनीहरुबाट रचना भएका कृतिहरु उल्लेख भएका व्यक्तिगत विवरण फाराम तयार गरी उनीहरुलाई भराएर विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

ii. प्रत्यक्ष व्यक्तिगत भेटघाट

प्रकाशित रचना तथा क्रियाशील साहित्यकारहरुको परिचय खुल्ने खालको फाराम तयार गरी सम्बन्धित रचनाकारहरुलाई प्रत्यक्ष भेटेर भराइएको छ भने प्रकाशित रचनाहरुका विवरण पनि सँगसँगै सङ्कलन गरी प्रस्तुत गरिएको छ ।

iii. अवलोकन

प्रकाशित रचना र क्रियाशील साहित्यकारहरुको विवरण सङ्कलन गर्न सम्बन्धित विषय र क्षेत्रको प्रत्यक्ष अवलोकन समेत गरिएको छ । क्रियाशील साहित्यकारहरुसँग प्रत्यक्ष भेटेर उनीहरुको अवस्थाको अवलोकन गरिएको छ भने प्रकाशित रचना र कृतिहरुको समेत प्रत्यक्ष अवलोकन र अध्ययन गरिएको छ । साथै विभिन्न साहित्यिक संघ, संस्थाका स्थिति र गतिविधि बुझ्न विभिन्न कार्यक्रममा सहभागी भई अवलोकन गर्ने कार्य गरिएको छ ।

iv. विज्ञहरु मार्फत विवरण सङ्कलन

सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका विभिन्न दुर्गम तथा विकट क्षेत्रबाट प्रकाशित भएर पनि प्रचारमा आउन नसकेका र ओझेलमा परेका रचना तथा साहित्यकारहरु यस विवरणमा समावेश र संलग्न हुनबाट नछुटुन् भन्ने उद्देश्यले यस क्षेत्रसँग सम्बन्धित साहित्यकारहरु, समालोचक, समीक्षक, अनुसन्धानकर्ता, विभिन्न पत्रपत्रिका, सम्पादक, पत्रकार, साहित्यिक संघसंस्थाका प्रतिनिधि, विज्ञ र बौद्धिक व्यक्तिहरुको सहयोगबाट समेत विवरण सङ्कलन गरिएको छ ।

v. अन्य

माथि उल्लेखित माध्यमहरुबाहेक समय, लागत, कार्यक्षेत्र र आवश्यकता अनुसार सुदूर पश्चिमाञ्चलमा प्रकाशित सबै विधाका सबै रचना र क्रियाशील सबै साहित्यकारहरुको एकीकृत विवरण तयार गर्नका लागि सम्भव हुने सबै माध्यमको प्रयोग गरिएको छ । इमेल, इन्टरनेट, बेभसाइट, प्रकाशित ग्रन्थ, पुस्तकालय, पत्रपत्रिका, फोटो जस्ता अन्य माध्यमहरुको प्रयोग गरी विवरण सङ्कलन गरिएको छ ।

ङ. तथ्याङ्क प्रशोधन

सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा प्रकाशित रचना र क्रियाशील साहित्यकारहरु तथा सम्बन्धित साहित्यिक संघसंस्थाहरुसँग सरोकार राख्ने प्रश्नावली, व्यक्तिगत विवरण फाराम तथा अन्य माध्यमबाट प्राप्त भएका विवरण र तथ्याङ्कहरुलाई तिनको प्रकृति, महत्व र अपरिहार्यताका आधारमा विभिन्न समूहहरु बनाई वर्गीकृत गरेर प्राप्त हुन आएका तथ्याङ्कहरुलाई विभिन्न विधिहरु अपनाई विश्लेषण एवं मूल्याङ्कन गरी प्रस्तुत गरिएको छ ।

च. तथ्याङ्क विश्लेषण र मूल्याङ्कन

प्रशोधित तथ्याङ्कहरुलाई विभिन्न विधिहरुको उपयोग गरी सङ्कलन विवरण एकीकृत गरिएको छ । आवश्यकता अनुसार संश्लेषण एवं विश्लेषण गरी सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रमा प्रकाशित साहित्यिक रचना र क्रियाशील साहित्यकारहरुको विगत र वर्तमान अवस्था र समग्र साहित्य प्रकाशनको स्थितिको समेत विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरिएको छ ।

१.५ अध्ययन प्रतिवेदनमा संलग्न गरिएका विषयहरुः

सुदूर पश्चिमाञ्चलमा प्रकाशित साहित्यिक कृति र क्रियाशील साहित्यकारहरुको विवरण संकलन गर्ने क्रममा हालसम्म साहित्यका विभिन्न विधाको लेखन अवस्था र विभिन्न विधाका कृतिहरुको उत्पादन/प्रकाशन, क्रियाशील र प्रतिनिधि साहित्यकारहरुको विवरण, साहित्यिक संघसंस्थाको विवरण र रचनाहरुको उत्पादन, प्रकाशनमा भएका सदुपयोग, दुरुपयोग, रोयल्टी प्राप्तिको अवस्था तथा अध्ययनबाट प्राप्त निष्कर्ष र सुझावहरुलाई विभिन्न भाग र खण्डहरुमा संलग्न गरिएको छ ।

परिच्छेद एक - अध्ययनको परिचय

परिच्छेद दुई - सुदूर पश्चिमाञ्चलमा साहित्यको विधागत लेखनको अवस्था र हालसम्म प्रकाशित साहित्यिक कृतिहरु

परिच्छेद तीन - सुदूर पश्चिमाञ्चलमा क्रियाशील साहित्यकारहरु

परिच्छेद चार - सुदूर पश्चिममा सक्रिय साहित्यिक संस्थाहरु

परिच्छेद पाँच - सुदूर पश्चिममा प्रकाशित रचना र साहित्यकारहरुको अवस्था

परिच्छेद छ - साहित्यका क्षेत्रमा रोयल्टी प्रावधान लागू गर्नका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु

परिच्छेद सात - निष्कर्ष र सुझावहरु

क.सुदूर पश्चिमाञ्चलमा साहित्यको विधागत लेखनको अवस्था

सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र संस्कृति र साहित्यको विशाल भण्डारका रुपमा चिनिदै आएको छ । सुदूर पश्चिमाञ्चल अनादिकालदेखि लोक जीवनमा रहेको लोकसाहित्यको धनी र सम्पन्न क्षेत्र हो । यहाँको लोक जीवनमा रहेको लोकसाहित्यलाई 'डोटेली लोकसाहित्य' भनिन्छ । प्राचीनकालदेखि जनजिब्रोमा रहेको डोटेली लोकसाहित्यको खोज, अनुसन्धान र प्रकाशनका क्षेत्रमा पनि प्रशस्त कार्यहरु भएका छन् । लिखित साहित्यका रुपमा प्रचलित शिष्ट साहित्यका विभिन्न विधाहरुमा लेखनको परम्परा पनि लामै रहेको देखिन्छ । हालसम्म सुदूर पश्चिमाञ्चलमा साहित्यका कथा, उपन्यास, निबन्ध, नाटक, कविता, गीत, गजल, यात्रा संस्मरण/नियात्रा र समालोचना जस्ता विधामा प्रशस्त कलमहरु चलेका छन् । साहित्यका यी विभिन्न विधाहरुको लेखनमा लागेका लेखक र कृतिहरु तथा विधागत लेखनको अवस्था के, कस्तो छ भन्ने सम्बन्धी विस्तृत चर्चा यस प्रतिवेदनमा गरिएको छ ।

ख.सुदूर पश्चिममा हालसम्म प्रकाशित साहित्यिक कृतिहरु

सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र लोकजीवनमा प्रचलित लोकसाहित्यको क्षेत्रमा मात्र होइन, लिखित शिष्ट साहित्यको लेखन र प्रकाशनका क्षेत्रमा समेत सम्पन्न छ । नेपाली व्याकरणका क्षेत्रमा जयपृथ्वीबहादुर सिंहको पहिलो 'प्राकृत व्याकरण' देखि प्रथम दुखान्त नाटककार पहलमान सिंह स्वारको 'अटलबहादुर' नाटकबाट सुदूर पश्चिममा साहित्यका विभिन्न विद्याका कृतिहरु प्रकाशनको क्रम शुरु भएको मानिन्छ । हालसम्म सुदूरपश्चिममा साहित्यका विभिन्न विधाका कृतिहरु प्रकाशित भएका छन् । कथा, उपन्यास, नाटक, निबन्ध, यात्रा संस्मरण/नियात्रा, गीत गजल र समालोचना सम्बन्धी विभिन्न साहित्यकारहरुका कृतिहरु प्रकाशित भएका छन् । अध्ययन प्रतिवेदनमा प्रकाशित साहित्यिक कृतिहरुको विवरण दिने क्रममा प्रकाशित कृतिको नाम, कृतिको विधा, लेखकको नाम, प्रकाशक संस्था, आदि उल्लेख गरिएको छ । कृतिहरुको विवरण संकलन गरी प्रतिवेदनमा निम्नानुसार समावेश गरिएको छ :

कृतिको नाम : पहाडकी सौंराइ

विधा : उपान्यास

लेखक : पदमराज जोशी 'प्रभात'

प्रकाशक : सौंराइ प्रकाशन, धनगढी

प्रकाशित मिति : २०६४

संस्करण : पहिलो

प्रकाशित संख्या : ५०१

पृष्ठ संख्या : १०१

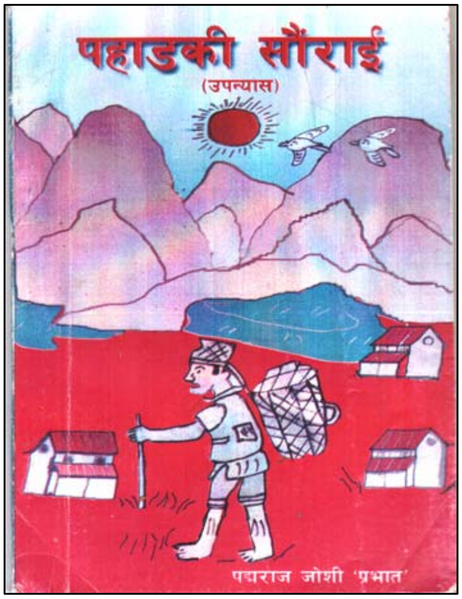

यस सम्बन्धी संकलन र अध्ययन भइसकेको र विस्तृत विवरण यस प्रतिवेदनको परिच्छेद दुईमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

ग.सुदूर पश्चिमाञ्चलमा क्रियाशील साहित्यकारहरु

सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रबाट नेपाली भाषा र साहित्यको क्षेत्रमा धेरै स्रष्टाहरुले अमूल्य योगदान दिएका छन् । नेपाली साहित्यका प्रथम दुखान्त नाटककार पहलमानसिंह स्वार सुपबाटै उदाएका नेपाली साहित्यका अमर स्रष्टा हुन भने डोटेली लोकसाहित्यका प्रथम अध्यता देवकान्त पन्त, साहित्यकारहरु एन.डी. प्रकाश चटौत, देवीप्रसाद ओझा, नृप बहादुर स्वाँर यसै क्षेत्रका प्रशिद्ध साहित्यकार हुन् । लोकेन्द्र बहादुर चन्द, आर.डी प्रभाष चटौत, महेश विक्रम शाह, आनन्ददेव भट्ट, ललिजन रावल, डा.जयराज पन्त, डा. डी.पी. भण्डारी डा. महादेव अवस्थी आदि नेपाली साहित्यका चर्चित अनुहारहरु पनि सुदूरपश्चिमबाटै उदाएका हुन् । हाल सुदूरपश्चिममै बसेर श्रेष्ठप्रिया पत्थर, पदमराज जोशी, बासुदेव भाइसाब, वासुदेव पाण्डेय, रामलाल जोशी, टी.एन.जोशी, मनिराज जोशी, यज्ञराज यात्री जस्ता सयौं स्रष्टाहरु नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा क्रियाशील छन् । सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा प्रकाशित साहित्यिक रचना र क्रियाशील साहित्यकारहरुको अध्ययन प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने क्रममा साहित्यकारहरुको नाम, उपनाम, जन्मस्थान, हालको ठेगाना, क्रियाशील साहित्यिक विधा, प्रकाशित कृतिको नाम र संख्या, आवद्ध साहित्यिक संस्था, पेशा लगायत विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

नाम : हरिप्रिया श्रेष्ठ
उपनाम :श्रेष्ठ प्रिया पत्थर
जन्मस्थान :सिलगढी वजार, डोटी
हालको ठेगाना : नारायणपुर ८, सत्ती, कैलाली
सम्पर्क फोन नं. : ९८४८४२०४१५
पिता/माता : पूर्णमान श्रेष्ठ/कृष्ण कुमारी श्रेष्ठ
शिक्षा : स्नातक
क्रियाशील विधा : उपन्यास, कथा, कविता र गजल
प्रकाशित कृति सङ्ख्या : १२
कृतिको नाम र विधा :

(क) पतिङ्गर (उपन्यास)　　(ख) पुकार (उपन्यास)
(ग) रङ्गभूमि(उपन्यास)　　(घ) मर्यादा (उपन्यास) आदि

आबद्ध साहित्यिक संस्था : सुदूरपश्चिमाञ्चल गजल मञ्च
मन पर्ने साहित्यकार : पारिजात, देवकोटा, मेक्सीम गोर्की, प्रेम चन्द
मनपर्ने विधा : गजल, उपन्यास
पेशा : नोकरी
परिभाषामा साहित्य : समाजको प्रतिविम्व
सर्जकलाई सुझाव : धैर्यतापूर्वक लेखनमा लागिरहनु पर्छ ।

हस्ताक्षर :

क्रियाशील साहित्यकारहरुको विवरण संकलन भइसकेको र विस्तृत विवरण यस प्रतिवेदनको परिच्छेद तीनमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

घ.सुदूर पश्चिमाञ्चलमा सक्रिय साहित्यिक संस्थाहरु

सुदूर पश्चिमाञ्चलमा साहित्यको संरक्षण, सम्बर्द्धन विकास र नयाँ प्रतिभाको खोजी गरी साहित्य र साहित्यकारहरुको हकहितका लागि कार्य गर्ने उद्देश्यले विभिन्न जिल्लामा विभिन्न साहित्यिक संघ संस्थाहरुको स्थापना यहाँका क्रियाशील साहित्यकारहरु र साहित्यप्रेमी व्यक्तिहरुकै संलग्नतामा भएको देखिन्छ । हाल अस्तित्वमा रहेका र क्रियाशील साहित्यिक संघसंस्थाहरुले यहाँका स्रष्टाहरुका कृति प्रकाशनदेखि लिएर विभिन्न कवि गोष्ठी गर्ने,साहित्यिक कार्यक्रम गर्ने, साहित्यकारहरुका जन्मजयन्ती मनाउने, नयाँप्रतिभालाई प्रकाशनमा ल्याउने, पत्रपत्रिका प्रकाशन गर्ने जस्ता कार्यहरु गरी साहित्यको प्रचार-प्रसार र विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेका छन् । सुदूर पश्चिमाञ्चल साहित्य समाज, महाकाली साहित्य संगम,सुदूर पश्चिमाञ्चल गजल मञ्च, विद्यार्थी साहित्य प्रतिष्ठान, सुदूर पश्चिमाञ्चल साहित्यिक सांस्कृतिक सम्वर्द्धन समिति, नवरत्न साहित्य संगम, वझाङ साहित्य मञ्च, लेखनाथ साहित्य समाज, कैलाली जनपुस्तकालय, नाट्यश्वरी कला केन्द्र जस्ता संघ/संस्थाहरु सुदूर पश्चिमाञ्चलमा क्रियाशील रहेका छन् । क्रियाशील साहित्यिक संघसंस्थाको विवरण संकलन र पेश गर्ने क्रममा संस्थाको नाम, दर्ता स्थान, स्थापना मिति,आवद्ध साहित्यकर्मीहरुको संख्या वर्तमान कार्यसमिति, संस्थाको सम्पर्क ठेगाना लगायतका विवरण निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्रियाशील साहित्यिक संघ-संस्था

संस्थाको नाम : **सुदूर पश्चिमाञ्चल साहित्य समाज**

दर्ता स्थान : जि.प्र.का. कैलाली

स्थापना मिति : २०५१ माघ ८

संस्थापक व्यक्तिहरु : यज्ञराज जोशी 'यात्री', वासुदेव पाण्डेय, कमलापती जोशी, पद्मकान्त जोशी, मेघनाथ खनाल, दिनानाथ भट्ट, मनिराज जोशी, गुणाकर भट्ट

आवद्ध सदस्य सङ्ख्या : १७२ (आजीवन)

वर्तमान कार्यसमिति :	पद	नाम
	अध्यक्ष	रामलाल जोशी
	उपाध्यक्ष	टी.एन. जोशी
	सचिव	हरिकृष्ण कडायत
	सह-सचिव	हेमन्ती जोशी
	कोषाध्यक्ष	तिर्थराज पाण्डेय
	सदस्य	ठाकुर प्रसाद ढुंगेल
	सदस्य	राम नाथ अधिकारी
	सदस्य	टंक कुँवर
	सदस्य	हरि क्षेत्री
	सदस्य	दल बहादुर वोगटी
	सदस्य	टोपेन्द्र शाह
	सदस्य	तपराज विनाडी
	सदस्य	उमाकान्त जोशी

संस्थाको कार्यालय/ सम्पर्क स्थान : ध.न.पा. १, मेनरोड,धनगढी कैलाली

फोन नं. : ०९१-५२३८८१

यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण परिच्छेद चारमा समावेश गरिएको छ ।

ङ. सुदूर पश्चिममा प्रकाशित रचना र साहित्यकारहरुको अवस्था

सुदूर पश्चिम कला, संस्कृति र साहित्यको उर्वरक्षेत्र हो । नेपाली भाषा साहित्यको क्षेत्रमा सुदूर पश्चिमका सयौं स्रष्टाहरु क्रियाशील छन् भने साहित्यका विभिन्न विधाका कृतिहरु प्रकाशित भएका छन् । यस क्षेत्रमा प्रकाशित साहित्यिक रचनाहरुप्रतिको जागरुकता

र सचेतता भने अझै प्रयाप्तरुपमा आएको देखिदैन । त्यसैले पनि आफ्ना रचनाहरुको सदुपयोग र दुरुपयोग बारे स्रष्टाहरु पर्याप्त सजग भइसकेका छैनन । तथापि कुनै पनि स्रष्टाको रचनाको दुरुपयोगले कुनै स्रष्टालाई क्षति पुगेको अथवा कुनै वादविवाद र प्रभावले हानीनोक्सानी व्यहोरेको चर्चित घटनाहरु देखिएका छैनन् । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण भने सम्बन्धित स्रष्टा, विभिन्न जिल्ला र पुनरावेदन अदालत तथा कानून व्यवसायीहरुसँगको छलफल र निष्कर्षबाट प्राप्त गरी परिच्छेद पाँचमा प्रस्तुत गरिएको छ :

च. साहित्यका क्षेत्रमा रोयल्टी प्रावधान लागू गर्नका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु

सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा प्रशस्त साहित्यिक कृतिहरुको प्रकाशन,उत्पादन र विक्री वितरण हुने गरेको छ । यस क्षेत्रका स्रष्टाहरुका कृतिहरु अन्य व्यक्ति,संस्था र प्रकाशकहरुले प्रकाशन,उत्पादन र बिक्री वितरण गर्ने गरेका भएपनि स्रष्टाहरुले त्यसबाट प्रत्यक्ष लाभ र फाइदा लिन नसकेको तितो यथार्थ छँदैछ । विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित लेख रचनाको पारिश्रमिक नपाउने,प्रकाशक/उत्पादकका तर्फबाट के,कति पटक लेखकका कृतिहरु कति मात्रामा प्रकाशित हुने गरेका छन् र त्यसको रोयल्टी स्रष्टाहरुलाई के, कसरी दिने वा नदिने गरेको यथार्थ खोजीनिती हुनु आवश्यक छ भने लेखक र स्रष्टाहरुलाई आफ्ना रचनाको मूल्य र प्रतिफलप्रति सचेत गराउन र उत्पादक/प्रकाशकले कृतिहरुबाट प्राप्त नाफाको केही अंश रोयल्टीका रुपमा स्रष्टाहरुलाई दिने प्रावधान लागु गराउन स्थानीय प्रशासन, सरकार र स्रष्टाहरु स्वयंका तर्फबाट गर्नुपर्ने कार्यहरुलाई बुँदागत रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

छ. निष्कर्ष र सुझावहरु

सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र साहित्य संस्कृतिको धनी र सम्पन्न क्षेत्र भएका कारण यस क्षेत्रमा साहित्यका कथा, उपन्यास, नाटक, निबन्ध, समालोचना यात्रा, संस्मरण, कविता, गीत र गजल जस्ता विधाका प्रशस्त कृतिहरु प्रकाशित भएका छन् भने विभिन्न विधाका सयौं साहित्यकारहरु पनि क्रियाशील रहेका छन् । त्यसैगरी साहित्यको विकासमा दर्जनौ साहित्यिक संघसंस्थाहरु क्रियाशील छन् । यस क्षेत्रमा प्रकाशित रचना र क्रियाशील साहित्यकारहरुको विवरण संकलन गरी प्रतिवेदन पेश गर्ने क्रममा तथ्याङ्क संकलनका आधारमा यस क्षेत्रमा हुने गरेका साहित्य सिर्जनाहरुको अनाधिकृत उत्पादन र विक्री

वितरणलाई निरुत्साहित तुल्याउन र स्रष्टाहरुलाई प्रतिलिपि अधिकारप्रति सजग र सचेत गरी जनचेतना जगाउन र प्रतिलिपि अधिकारलाई सुनिश्चित गर्नका लागि स्थानीय र राष्ट्रिय स्तरबाट गर्नुपर्ने कार्यहरुलाई प्राप्त तथ्याङ्कलाई आधार मानी बुँदागत रुपमा निष्कर्ष र सुझावहरु पेश गरिएका छन् ।

१.६ अध्ययनको अवधि

सुदूर पश्चिमाञ्चलमा प्रकाशित साहित्यिक रचना र क्रियाशील साहित्यकारहरुको बिवरण संकलन गरी अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्नका लागि भएको सम्झौता बमोजिम सम्झौता भएको मितिले ३ महिनाभित्र उक्त कार्य सम्पन्न गरी यो अन्तिम प्रतिवेदन पेश गरिएको छ ।

१.७ अध्ययनको कार्यविधि

क. नेपाल प्रतिलिपि अधिकार रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट परारम्भिक अवधारणापत्र र मस्यौदा प्रतिवेदन समेत स्वीकृत भई सोको जानकारी प्राप्त भएकोले विस्तृत अध्ययन कार्य पश्चात यो अन्तिम प्रतिवेदन पेश गरिएको छ ।

ख. प्रारम्भमा सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रभरिका प्रकाशित साहित्यिक रचना तथा क्रियाशील साहित्यकारहरुको विवरण सङ्कलन गरी माथि उल्लेखित विधि तथा माध्यमहरुको प्रयोगद्वारा अध्ययन र आवश्यक विवरणहरु प्राप्त गरी एकिकृत रुप निर्माण गरिएको छ ।

ग. उल्लेखित सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा प्रकाशित रचना र क्रियाशील साहित्यकारहरुको विवरण सङ्कलन गरी त्यसको एकिकृत रुप तयार गरेर अध्ययन र विश्लेषण गरी विस्तृत कार्यारम्भ गरेको १ (एक) महिना भित्र अवधारणा पत्र, दुई महिना भित्र मस्यौदा प्रतिवेदन र ३ (तीन) महिना भित्र अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरी पेश गरिएको छ ।

घ. प्रारम्भिक मस्यौदा प्रतिवेदन स्वीकृतको पत्र प्राप्त भएकोले कार्यालयवाट प्राप्त सुझाबहरु समेतका आधारमा सम्बन्धित क्षेत्रबाट आवश्यक विवरणहरु सङ्कलन गरी

सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रभरि प्रकाशित रचना र क्रियाशील साहित्यकारहरुको तथ्याङ्क विवरण प्रशोधन, विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरिएको छ । सो बाट प्राप्त भएका विवरणलाई प्रतिवेदनको रुप दिई निष्कर्ष र सुझावहरु सहित अध्ययनको अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरी सोको सी.डी. सहित दुई/दुई प्रति कार्यालयमा बुझाईएको छ ।

साथै अध्ययनका सिलसिलामा प्राप्त भएका विभिन्न रचना, कृति तथा सहित्यकारहरुका फोटोहरु समेत प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका छन् ।

१.८ अध्ययनको सिमा :

क. सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा प्रकाशित साहित्यिक रचनाहरुका पूरै अंश समावेश गर्न सम्भव नभएकोले रचनाको नाम, शीर्षक, पुस्तकको नाम, लेखक, चित्र, प्रकाशक र विद्याको नाम उल्लेख गरिएको छ भने प्रकाशित रचना र क्रियाशिल साहित्यकारहरुको चिनारी खुल्ने गरी विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

ख. सम्बन्धित साहित्यकार, तिनका प्रकाशित रचना, सम्बन्धित स्रोत व्यक्ति वा संघसंस्थाले दिएका विवरणहरुलाई नै अध्ययनको आधारको रुपमा लिइएको छ ।

ग. सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रभित्र प्रकाशित विविध विधाका रचना तथा क्रियाशील साहित्यकारहरुको विवरण सङ्कलन र अध्ययन गर्न सम्झौतामा उल्लेखित स्रोत र समयावधि पनि आफैमा अध्ययनको सीमाको रुपमा रहेको छ ।

प्रकाशित रचनाहरुको अवस्थाबारे बुझ्न गरिएका प्रश्नहरु

१. तपाईका प्रकाशित रचनाको के कति सदुपयोग गर्न सक्नु भएको छ ?

....

....

२. कुनै व्यक्ति वा निकायबाट तपाईका रचनाको चोरी, नक्कल वा अनाधिकृत प्रयोग भएको थाहा छ ?

....

....

३. तपाईको कृतिको दुरुपयोग वा अनाधिकृत प्रयोग भएकोमा कुनै मुद्दा मामिला गर्नु भएको छ ?

....

....

४. तपाईका रचनाहरु कसैलाई प्रकाशन गर्न दिनु भएको छ ? प्रकाशकले बिक्रिवितरण गरेको छ ? त्यसबापत तपाईले रोयल्टी प्राप्त गर्नु भएको छ ?

....

....

५. सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा साहित्यिक सिर्जनाहरुको अनधिकृत उत्पादन/ प्रकाशन र बिक्री वितरण भएको देख्नु भएको छ ?

....

....

६. सुदूर पश्चिमाञ्चलका साहित्यकारहरुको अवस्था कस्तो रहेको छ ? आफ्ना रचनाहरुप्रति सर्जकहरु कति सचेत पाउनु भएको छ ?

....

....

७. स्रस्टाहरुलाई आफ्ना रचना र प्रतिलिपि अधिकारप्रति सचेत गराउन स्थानीय र राष्ट्रिय स्तरबाट के पहल गर्नुपर्ला जस्तो लाग्छ ?

....

....

अन्तरवार्ता दिनेको

नाम :

हस्ताक्षर :